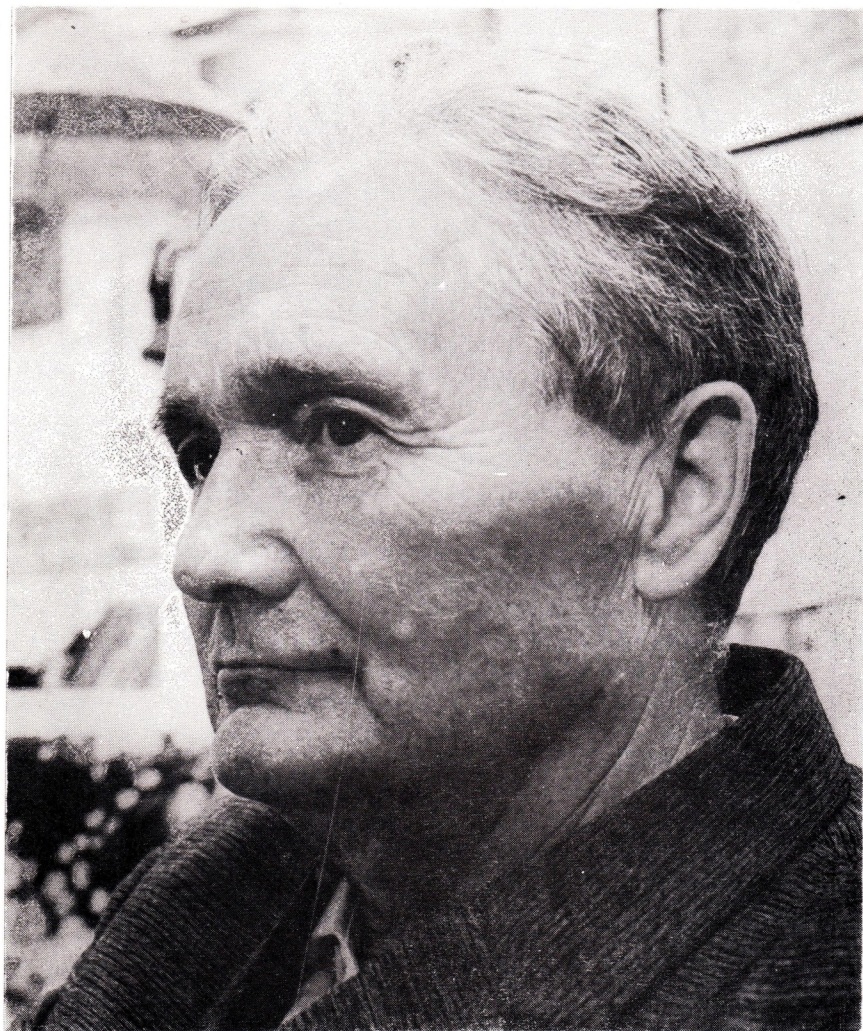

Németh László

KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ
KECSKEMÉT
1970/71

Németh László

A „Cseresnyés” elé

A Cseresnyés nekem elsősorban az első bemutatója napját jelenti. 1941-ben a Híd munkatársaként színi kritikákat kezdtem írni. Ezek a kritikák okkal vagy ok nélkül sértették a Nemzeti igazgatóját. A megtorlásra váratlan módot eszelt ki. Volt egy darabom, melyet még a kritikák írása előtt lekötött. Én mindent elkövettem, hogy ezt a darabot, a Cseresnyést visszakapjam. S joggal. A darab a bemutatón kezdetleges állapotban volt, két hete kapott főhőst, a szereplők éppen hogy azt tudták, mikor kell ki- és belépniük. Nyilván azért mutatták be, hogy megbuktassák. Más okból a kritika se volt kedvezőbben hangolva; a színház hibájára szemet hunyt, a szerzőét túlozta; egy nagy leégést iparkodtak megrendezni.

A bemutató váltott ki más hangokat is. MórícZ Zsigmond egy hosszú sürgönyt közölt a Kelet Népében, mely igazságot szolgáltatott a darabnak. Karácsony Sándor az Exodus könyvtárban a maga bevezetőjével lekötölte, a fiatal, azóta elhunyt Örley István, a legtehetségesebb kritikus a kornak, a Nyugatban szembeszállt a botrány rendezőivel. A legmeghatóbb azonban a darab nézőinek egy része volt, a kopott fiatalok, akik megváltották a jegyet s végig tapsolták a szüneteket.

Az én emlékezetem azonban nem ezeket a hitet adó apróságokat jegyezte meg; hanem hogy egy darab ürügyén színház és kritika ilyen vesszőfutást rendezhetett. Utána tizennégy éven át nem kerültem színpadra; a Cseresnyést azóta sem tűzte színház műsorra. Most, hogy a Kecskeméti Katona József Színház ezzel állt elő, megdöbbsenem. A mostani nemzedék elfeledte már a botrányt? A darab kecskeméti vonatkozásai miatt esett rá a választás? Mind-egy, gondoltam, én nekimegyek az új kísérletnek. Döljön el, harminc esztendővel súlyosbítva, kinek volt igaza: a botrány rendezőinek vagy MórícZ Zsigmondnak?

*

Harminc év elfújta az okokat, amelyekért Cseresnyés Mihály, a darab hőse képviselőségét otthagya, a kecskeméti homokon egy kis farmot csinált, amelyben a munkások nem csak munkások vol-

tak, hanem a nép jövődő tanítói, majdani mozgalmi emberek. A tsz-ek sikere idején mit akaroék ezzel a pirinyó farmmal, amely a maga idejében sem volt valóság, legfőlebb egy világtól elszakadt ember álma a valóságról.

Ennyi erővel persze azt is kérdezhetném, hogy ma a 400 főnyi tanyai internátusok idejében mért emlékezünk meghatottan a kis 10—20 főnyi tanyai internátusokra, amelyeket egy város értelmisége a maga zsebéből spórolt ki? S ha ebben az internátusban nem egészen azt tanították, amit ma kívánnak, akkor vegyük figyelembe a megírás idejét. A darab 1939 nyarán készült, a világháború kitörése előtt. Kivel vitázza itt végig hősünk az első két felvonást? A hitlerizmus tetőpontján íródott a darab s kétségkívül az ellen is. S ha tovább akarjuk folytatni ezeket a kicsinyes érveléseket: ártana-e a Cseresnyés neveltjeinek, hogy a negyvennégy utáni időkbén, mint a nép alvezérei (mert mi mások lehetnének), a minőség gondolatra már fel volt híva a figyelmünk?

De hát mindez csak beszéd; a kishitű akadémikoskodás elhárítása. Ami a dráma nézőjét érdekelheti: hogy milyen ember volt ez a Cseresnyés Mihály, mindennapi-e; hogy nemes célokért harcolt-e s amit vállalnia kellett érte: kivételes-e a szenvedés. Ha az ember s céljai nagysága beférkőzik a kecskemétiak szívébe, tudni fogják, hogy igazi drámát látnak, melynek tán az sem fog ártani, hogy a történelem, azt amit hőse akart, nem igazolta egészen.

NÉMETH LÁSZLÓ

„A magyar irodalomnak nincs nagyobb érdeke, minthogy a színpadot szószékül megkapja.”

Németh László

„Az emberi nem méltósága mégis csak az, hogy ragaszkodik a gúnyban és csúfságban is ahhoz, amit igaznak tart.”

Németh László

Gondolatok a „Cseresnyés” rendezése elé

Végre Kecskeméten is színpadra lép Németh László! A század leg-sokoldalúbb magyar írója; orvos, tanár, nyelvész, műfordító, történész, szociológus — feltehetően az utolsó polihisztor, az örök kísérletező ember. Minden munkásságát az éber világvallató figyelme jellemzi.

1926-ban tűnt fel az irodalomban, amikor ismeretlenül megnyerte a NYUGAT novellapályázatát. A díj átvételekor meglepő, sőt mondhatnám megdöbbentő kijelentést tett: „Nem író akarok lenni; a társadalmat kívánom megújítani.” Azóta is ennek a jegyében él és dolgozik.

A „Cseresnyés” a 30-as években írt társadalmi drámáinak egyike. Ezekben a drámáiban, így a „Cseresnyés”-ben is az értelmiség jobb-jainak a magatartását ábrázolja — erényeivel, tévedéseivel együtt. Megúj-hódást hozó társadalmi program keresése közben Németh László, miként drámahősei is a kapitalizmus—szocializmus alternatívájával szemben egy romantikus-utópisztikus *harmadik utat* hirdetett: minőségi munkát végző kistermelők társadalmá vezet el az osztály nélküli társadalomba. Hősei magatartását a társadalomból való kivonulás jelképezi: Fel akarják épí-teni eszméikből, álmaikból a maguk várát —, de egyedül, kiszakítottan. Innen akarják elindítani *reformeri* munkásságukat. A cél helyes (a társa-dalom megújítása), a mód *ahogyan* el akarják érni hiábavaló és re-ménytelen utópia. Ez okozza tragikus konfliktusukat a környezetükkel is, önmagukkal is. Férfihősei a *házasság* és a *hivatás* ollójába vergőd-nek. A férfi ha egy idea megszállottja, akkor „szörnyeteg” a családjának; ha lemond az ideáról, akkor „papucshős”. A Horthy-korszak polgári ér-telmisége jobbainak a zsákutcáját ábrázolják e művek. Elviselhetetlen a légkör; *meg kell változnunk, és meg kell változtatni a világot körülöt-tünk!*

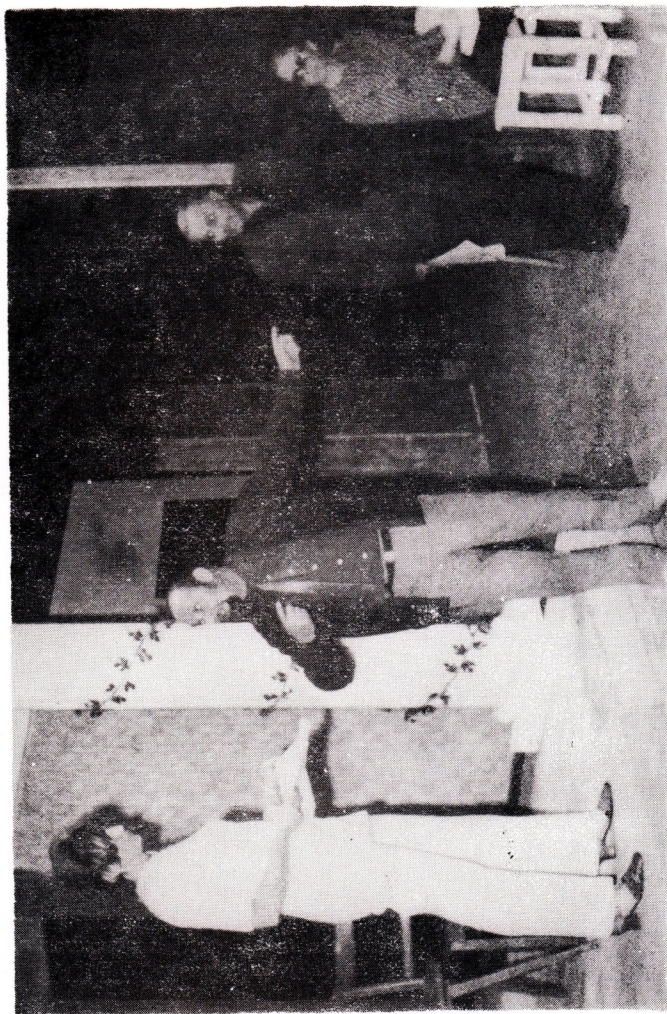
Amikor a több mint 30 éve íródott „Cseresnyés” színpadra állításá-hoz kezdtem, e gondolatok jegyében indultam a bemutatóhoz vezető útra. Cseresnyés akkori koncepciója, a némethlászlói „Kert-Magyarország” egy sajátos megnyilvánulása ma már a történelmi időbe hullott utópia csupán. De az önmagát, szűkebb környezetét és a társadalmat folyton megújítani akaró, az állandó változásban fejlődést kereső ember korunk ideálja! Ezt szándékolja a mi „Cseresnyés” előadásunk. Németh László minden drámája erőteljes gondolkodásra készítet. Nem a vonzódás rajon-gása, hanem a sugárzó erő nyűgöz le. Vitára, utánagondolásra készítet! Nemes erkölcsi szándéka kétségtelen. Etikai pátoossal, önvizsgáló szenve-déllyel a műveiben értékeli át újra és újra önmagát. Németh Lászlónál hatalmas tudás-anyag teremti meg az ismeretet. Ez az ismeret azután problémává, s a probléma pedig magatartássá válik.

Valamikori folyóirat, a TANÚ előszavában írta, hogy korunk igazi múzsa a szorongó tájékozatlanság és a megismerési vágy. Hajótöröttek vagyunk, akik a csillagokat nézzük s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part és a csillagok vezetnek.

Ezt a hitet erősíti bennünk Németh László!

Udvaros Seb

A próbán UDVAROS rendező

KOÓS OLGA — MEZEY LAJOS — FALVAY KLÁRA

Az író otthonában

Tihanyhoz közel, erdős, kertes tájban meghúzva áll a zölddel teljesen befutott ház: Németh László háza. Balaton, hegy, síkság találkozási pontján, mintha az a szándék helyezte volna épp ide a házat, hogy minél több sajátos jelleget nyújthasson a táj, a mindenre figyelő író kedvébe járva.

Sajkód, a legendássá lett apró falucska.

Régóta tudjuk, hogy beteg, távol tartja magát a világ forgatagától. Nem is tehet mást.

Jön elénk a gyönyörű teraszon. Mosolyog. Halvány az arca, a mozdulatai lassúak, az egész testén látszik a fáradtság. A felesége is, a mindig mosolygós, a gondoskodó, az unokákkal szelíden perlekedő, ő is vele jön.

Nagyon szíves a fogadtatás.

„— Egy éve már, hogy nem írok. Kevesebb a látogató is. Az olvasás is.” Nagy úr a betegség, bizony, nagyon nagy úr. Barátai, tisztelői tudják: teher neki a látogatás. „— De naponta jön levél.” — Orvosi kezelés? — kérdezzük. „— Ráadtam a fejem, hogy kezeljenek.”

„— Eleget éltünk és megvan az a veszély, hogy még öt-hat évig is élélhetünk.”

Fájdalmat, keserűséget érzek ki a hangjából. Vagy csak én érzem így? Nem akarja mutatni, hogy gondot okoz az állapota.

„— Írigylem a szellemileg friss embereket.”

Nézem az arcát, fáradt alakját. A nagy asztal végén ül, mellette a felesége és időnként az ölükben a ki-bejárkáló unoka. „Tihanyika” — így hívják az unokái, s a felesége: „Memi” nekik.

— Mégis mit csinál, ha nem ír?

„— Sajnos, sokat nézek televíziót. Le kéne tagadni, tudom, de a világbajnokságot is végignézttem. A braziloknak drukoltam.”

Kecskeméti barátaimmal néha összenézünk. (Fehér Sándor, Szekér Endre van velem.) Egymásra nézünk és mintha mondanánk: milyen jó itt lenni, annak az embernek a társaságát, vendégszeretetét élvezni, aki nemzedékeket nevelt gondolkodásra, emberi tartásra, világlátásra, magyarságra. És annyi mindenre még, évtizedek óta! Maga-írta, magaszerveztette folyóiratával, előadásával, regényeivel, tanulmányaival, drámaival.

Ittunk erős kisüsti pálinkát s falatoztunk: a szorgos háziasszony csodásra varázsolta az asztalt. Most vörösbort iszunk, kortyolgatva, ízlelgetve, a Mesterre figyelve. Hegyezzük a szívünket és a fülünket.

— Kapcsolat, baráti társaság?

„— Illyéséssel és Borsosékkal leginkább. Ők a szomszédos Tihanyban laknak.” Mélyen elgondolkozik, emlékezik régebbi napokra:

„— Egyszer Illyés Gyula vitt biciklin.”

Később egy újabb dolgot említ:

„— Borsos Miklós megcsinálta a szobromat. Huszonnyolc éve készült rá. Látták?”

— Nem, nem láttuk. (De azóta már igen: ott, a csodálatos művész tihanyi műtermében. Gyönyörű szobor. Rajta lesz a Forrás új címlapján.)

— Mondjon valamit az emberekről — kérjük.

Mosolyog, nagyon halvány ragyogással:

„— Az emberek inkább buták, mint rosszak. Rosszá is a butaságuk teszi őket.”

Azt kérdezzük: az ő számára milyen a világ?

„— Vannak emberek, akiknek rettenetes. Én nem panaszkodom.”

Ezek a sorok csak azt a néhány órát rögzíthetik. Annak is csak halvány jelzései lehetnek. Órákig lehetne mesélni róla. Szavait, mozdulatait, megelevenített emlékeit idézve.

Szinte gyermek voltam még, amikor izzó és hatalmas szellemébe: tapadtam. Azóta is tart és csak mélyült ez az oda-tartozás. És hányan elmondhatjuk ugyanezt a mai Magyarországon és a határainkon túl is!

Megígérte, hogy eljön Kecskemétre. Itt lesz a Cseresnyés bemutatóján, itt lesz a Katona József Társaság ünnepi ülésén, amikor átadják neki a tiszteletbeli tagságról szóló díszoklevelet.

Érzem, hogy átforrósodnak most a szívek jelenlététől és művének szellemétől.

VARGA MIHALY

NÉMETH L. — VARGA M. — FEHÉR S. —
SZEKÉR E. — NÉMETHNÉ

Németh László a „Cseresnyés” kritikáiról

„Ha lehet, szerethet, utazhat az író,
miért ne politizálhatna?”

Kevés színmű váltott ki olyan kritikai vihart, mint Németh László dr. „Cseresnyés”-e. Nem akarunk szemelvényeket közölni a kritikákból, csak megemlíjtük, hogy a legtöbb bírálat a színpadot féltette, mert Németh László dr. „Cseresnyés”-e — e bírálatok szerint — nem színpadi probléma.

A kritikák és a visszhangjukként jelentkező polémiák néhány kérdésért ragadtuk ki és megkértük Németh Lászlót, hogy válaszoljon.

Törökvész-út 41. Tulajdonképpen nagyon erőteljes felkiáltójelet kellene tenni e cím után. A Guggerhegy közelében van és csak rugótörés árán lehet feljutni, de ha már ott van az ember, megérti, hogy ez a környezet is így diktálja: magának és szűkebb világának éljen, aki odaköltözött. Modern családi ház, de a többiek körülötte szétszórtan ugyanilyenek és mind vastag csendbe burkolódzva, — ez a Törökvész-út 41. Lakója dr. Németh László, iskolaorvos, az író.

Diakosan fiatal és halk, igazán nem szeretném bántani, de csak akkor hiszem el, hogy a külső méreteknak nincs közük a belsőhöz, amikor beszél.

Siet. Villáminterjú lesz, pedig szeretném, ha részletesebben kérdezhetném meg tőle mindazt, ami a beszélgetés alatt felmerül.

— Mi a véleménye a Cseresnyésről elmondott kritikákról?

— A Cseresnyésről sokféle kritikát „mondtak el”. Azokról, amelyekre Ön gondol, nálam elfogulatlanabb bíró mondott véleményt. Móricz Zsigmond a Kelet Népében. Csak két szó: tessék elolvasni.

— Helyesnek tartja-e, hogy színház, vagy regény olyan szociális problémákat tárgyaljon, amelyek tanulmány vagy tudományos dolgozat keretében illenek?

— A problémákon nincsen címke, hogy tudományos dolgozatba vagy regénybe illenek-e. Inkább azokon, akik hozzájuk nyúlnak. Kodolányi megírta a Földindulást utirajzban és drámában. Schiller a Wallensteint történeti műben és trilógiában. A probléma ugyanaz volt, csak másképp fogtak hozzá.

— Ha az író művének súlypontja a szociális probléma, nem kerül-e háttérbe a művészet, mint cél?

— A művészet nem cél, hanem mód. Ha Vergilius a földművelésről ír: az is költemény, az is Georgicon. Ha az ünneptelt pesti drámaíró a szerelemről ír: az is csak szatócsbolt.

— Ha az író a színművet vagy regényt a szociális probléma megvilágítására használja fel, vajjon nem téved-e politikai vágányra?

— Az író vágánya a sorsa. A politika csak világosságot kaphat tőle, mint mi a csillagoktól. Ha ugyan nem köti be a szemét.

— Politizálhat-e az író?

— Ha ehét, szerethet, utazhat: miért ne politizálhatna? Más kérdés, hogy szabad-e politizálnia. Megengedik-e neki?

— Hol végződik az irodalomban a nemzeti irány szolgálata és hol kezdődik a politika?

— Ez a kérdés azt tételezi fel, hogy a politika ott kezdődik, ahol a „nemzeti irány” szolgálata végetér. Nyilván a napi politikából levont aksióma.

Feláll.

— Mennem kell, melegedjék át kissé nálunk (dörzsöltem a kezem), majd a feleségemmel elbeszélgetnek.

Kedvesen marasztal Németh László felesége, aki négy kislánynak — úgy hiszem — inkább pajtása, mint mamája. Megmutatja a legkisebb csöppség fényképét. Nézem. A meztelen angyalka mellett — Móricz Zsigmond jellegzetes feje.

— Igen — mondja —, Móricz Zsigmond a keresztpapája a legkisebbnek. Négy lány! Négy. A legutolsónál nagyon vártam, hogy talán fiú lesz... dehát azt mondják, hogy az okos embernek leányai lesznek.

(Nevet.)

— Biztosan így van — hagyom rá.

— És azért sok jó oldala van ennek, hogy csak kislányaim vannak, a fiú előbb-utóbb — ha apja fia — szembekerül az apjával. Így jó, nincs semmi baj, a lányok imádják az apjukat, ő a legnagyobb ember a szemükben, a legszebb, a legjobb, mindnyájunknak. Korlátlan úr közöttünk és ez biztosítja a szeretetteljes békességet. Míg ha fiú is lenne, már megbomlana ez a „rend”. Igaz?

— Bizony, így van.

Megnézek még néhány fotográfiát, aztán elbúcsúzom. Már nem fázom. Némethéknél, ott kint, a jéghegyen is túl, jó meleg van.

(B. A.)

A „Cseresnyés” rövid tartalma

Cseresnyés Mihály volt képviselő a 30-as években megelégteli addigi életét és Kecskemét határában 20 holdas minta-telepet teremt egy jobb, igazabbnak vélt életforma számára. Gyümölcsöst telepít és a kertész sorsot keveri a kultúrált ember magasrendű stílusával. Magával viszi feleségét, Annát, aki — némi ellenállás után feladja városi, úrinői életforma-ideálját; továbbá három lányát; és maga köré gyűjt parasztleányt, egyetemi hallgatót, kubikost, zárt elszigeteltséget és egyfajta uniformizálást követel a benne élőktől. Ezért a sziget nem bizonyul igazán életképesnek; az első komolyabb megrázkódtatás — Völgyi Rudolf egyetemi tanársegéd a korszellemet hozó megjelenése tönkreteszi.

Völgyi megszökteti Cseresnyés legfiatalabb lányát, Tinkát, sőt a feleségét is; meghasonlásba, majd halálba kergeti a szökevényekhez és a szigeten maradókhoz egyaránt vonzódó középső lányt, Klárát; felbőszíti a különben is már elégedetlenkedő kubikost; konokká teszi a legidősebb lányt, Margitot; sőt elbátortalanítja magát a hőst is.

A telepen már csak az újjászületés segít. Margit kemény tántoríthatatlansága és a nyomdász-szal jelentkező új „tanítványok” hite elhivatottsága ad erőt Cseresnyés Mihálynak ahhoz, hogy új helyesebb nézettel újra megszervezze minta-telepét.

NÉMETH LÁSZLÓ

Cseresnyés

Színmű 2 részben, 4 képben

Szereplők:

Cseresnyés Mihály	Mezey Lajos
Anna, a felesége	Koós Olga
Leányaik: Margit	Falvay Klára
Klára	Csomós Mari
Tinka	Varga Mária
Völgyi Rudolf tanársegéd	Orbán Tibor
Frici, diák	Korbuly Péter
Pali, zsellérfiú	Trokán Péter
Pór Péter, kubikos	Piróth Gyula
Bognár, kertész	Basilides Barna
Sinka, nyomdász	Kölgyesi György
A lakatos	Takács László

Díszlettervező: *Borcsa István*

Jelmeztervező: *Poós Éva*

Rendező: *Udvaros Béla*

PRÓBALNAK

Orbán T., Varga M., Udvaros B., Csomós M.

Előkészületben

Lehár Ferenc

PACSIRTA

operett

Bemutató 1970. október 23-án

Rendező: Lovas Edit

Ára: 3 Ft